

ستایشکارانی دایک

عادل محهمه دپوور
(مهريوان)

ماوه يهك دهبي به بهرپرسي سندووقی پوټ و گومرك له (سنه) ناوهندی پارټیگای كوردستان و .. تا كوټایي ژيانی، چه ندين ئهركی ئیداری- سیاسی- كارگوزاری پیده سپیتردی. تاكو له رۆژی ۲۸ی شه عبانی سالی ۱۳۴۴ (ك.م) به هوئی وهستانی دل لهم دنیا مالاوایی دهكا. دهلین سه ره تا لهم شاعیره نزیكه ی چوار ههزار بهیت شیعر كه زۆربه یان شیعی گلیترگه و تارۆز و گالته جاري و... كه به زمانیکی ساكار و گوتاری نووسراون؛ به جیماوه و له دیوانیكدا چاپ كراوه و خهسره و میرزای كۆری پیشه کی بۆ نووسیوه. لهم دواییه دا دیوانه کی به ههولنی د. محهمه د جه عفر مه حجاب له سالی ۱۳۴۲ی كوچي ههتاوی سه رجهم شیعره كانی له گه ل ژياننامه ی بلاو كراوه ته وه و چوار جار له چاپ دراوه. به كیك لهو شیعره باشانه، شیعی «دلی دایك» ه و قانیعیش ناوه رۆکی ئه م تیکسته ی وه رگیپراوه ته وه سه ر زوانی كوردی سو رانی و له م وتاره دا ده خرتیه بهر تیشکی به راوردكاری زوانی- ئه ده بی و له سه ر ئه م دوو دهقه باس ده كه یین.

- هه لسه نگان دنیکی شیوا زناسانه ی بابه تی فیکری - ئه ده بی- زوانی نیوان دوو دهقی لیبریکی «قانیع و ئیره ج میرزا» به ناو «دلی دایك».

ئیره ج میرزا؛ (۱۳۴۴-۱۳۹۱ ک.م)

كوری غولام حوسین میرزا سه درولشوعه را، شاعیری ناودار و به ده سه لاتی سه رده می بزاقی مه شرووته ی ئیرانی له سالی (۱۲۹۱)ی كوچي مانگی له شاری ته ورټز خونچه ی ته مه نی ده پشكوی. باوك و باوه گه و ره ی هه ر دوو خاوه ن چیژی شیعی ده بن؛ ئیره جیش هه ر ئه م دیارده له وانه وه به زگماك وه رده گری. هه ر له مندالییه وه له و شاره زوانی فارسی، عه ره بی و فره نسی فیبر ده بی. له تافی شازده سالی دا ده بیته خاوه ن هاوسه ر و خیزان؛ له هه مان تافی لاویتی دا چیژی هونه ری ده رسكی و ده ست ده كا به شیعر و تنه وه و له لایه ن ئه میر نیزام كه خوئی ئه دیب، بیرمه ند و شیعرناس ده بی؛ خه لات و ستایش ده كری. ئیره ج له نۆزده سالی دا ده بی به شاعیری ده رباری موزه فه ره دین شا؛ چه ند جار بۆ سه فه ری ره سمی ره وانه ی ئه وروپا ده كری و ماوه يهك له گومركی كرماشان ده كری به وه رگیپری راوټكاره به لژیکییه كان و پاشان بۆ

قانع

قانع: (۱۸۹۸-۱۹۶۵ز)

سهره‌تای وهرزی تالی ئەم شاعیرە له کۆتایی ساڵه‌کانی سه‌ده‌ی نۆزده‌یه‌مه‌وه، واته له ساڵی ۱۸۹۸ ی زاینییه‌وه ده‌ست پیده‌کات. دوا‌ی ئەوه‌ی ده‌ره‌به‌گه‌کانی ناوچه‌ی مهربان ئەم شاعیرەیان ناو‌اره کردووه و ملک و مالی داگیرکراوه، به‌ده‌م ئەم لایقه‌وماوییه‌وه وه‌کو مندالی ده‌ریه‌ده‌ریک له‌ رۆژی (۱۵) ی ئەیلوولی هه‌مان ساڵ له‌ ئاوی پشینه‌ی له‌ بناری شاره‌زور له‌ دوا‌ی چوارده‌ خوشک چاوی به‌ دنیا هه‌له‌یناوه. به‌و حاله‌شه‌وه کۆلی ده‌ستی له‌ یه‌خه‌ی نه‌کرده‌وه؛ له‌ ته‌مه‌نی (۴۰) رۆژیدا باوکی کۆچی دوا‌یی ده‌کات و تازه‌ پیره‌وکه‌ ده‌بێ دایکیشی ده‌مری، مامه‌کانی نازی ده‌کیشن.. تا ماوه‌یه‌ک به‌هۆی خزمیکی دووربانه‌وه که‌ خه‌لکی (چۆر)، ئاوییه‌که‌ له‌ مهربان) ده‌بێ، پشینه‌یه‌که‌ زه‌مینه‌ی ژیا‌نیکی تره‌وه. ناوبراو ده‌بیاته‌ لای خۆی و له‌ حوجره‌ ده‌بینه‌یه‌ به‌خویندن.. هه‌ر له‌و تافه‌دا ده‌س ده‌کا به‌ شیع‌ر وتنه‌وه، شیع‌ر له‌و کاته‌دا شه‌وچه‌ری کۆری شه‌وانه‌ و که‌ره‌سه‌ی رۆشن‌بیرکردنی جه‌ماوه‌ر ده‌بێ، بۆیه‌ ئەمیش یه‌کیک ده‌بێ له‌ سه‌وداسه‌ره‌کانی بازاری شیع‌ر.. چمکی ئاگری یه‌که‌مین شه‌ری جیهانی له‌م کاته‌دا ده‌گاته ناوچه‌ی مهربان و قانعی راسته‌وخۆ و ناراسته‌وخۆ له‌م شه‌ره‌دا به‌شداری ده‌کات و کاردانه‌وه‌ی ده‌بێ له‌سه‌ر بیر و هزری ئەم شاعیره‌... له‌ سه‌ره‌تای چله‌کانه‌وه، به‌تاییه‌تی له‌ رۆژگاری دووه‌مین شه‌ری جیهانی، رێزای سۆشیالیستی وه‌کو دیارده‌یه‌کی سیاسی زیندوو له‌ناو شیع‌ره‌کانیدا ده‌رکه‌وت و سه‌ری هه‌لدا... هاته‌نه‌ پێشه‌وه‌ی بازاری دووه‌مین شه‌ری جیهانی ناوه‌رۆکیکی نوێی خسته‌ ناو شیع‌ره‌کانی.. به‌لایه‌وه‌ وابوو دوا‌ی کۆتایی شه‌ر مه‌سه‌له‌ی نه‌ته‌وه‌ ژێرده‌سته‌کان به‌تاییه‌ت گه‌لی کورد به‌لایه‌کدا ده‌خری... له‌سه‌ره‌تای په‌نجاکاندا ده‌ستی کرد به‌ چاپکردنی هه‌ندیک له‌ شیع‌ره‌کانی به‌ هاریکاری چه‌ند دۆستیک له‌وانه: مامۆستا عه‌له‌ئه‌دین سه‌جادی و شوکور مسته‌فا و کاک برام ناویک و... (گولاله‌ی مهربان، باخچه‌ی کوردستان، چوارباخی پینچوین، شاخی هه‌ورامان و ده‌ستی گه‌رمیان).. به‌هاری ساڵی ۱۹۶۵دا به‌مه‌له‌وه‌ له‌دینی (له‌نگه‌دینی) له‌ناوچه‌ی شلی‌ر نیشته‌جێ ده‌بێ و به‌نه‌خۆشی له‌ ۱۹۶۵/۵/۷ له‌ ته‌مه‌نی ۶۷ ساڵیدا به‌ده‌م گۆشه‌گیریه‌وه‌ کۆچی دوا‌یی ده‌کات، ته‌رمه‌که‌ی له‌

گۆرستانی شیخ ئه‌وره‌حمان که‌ گۆرستانیکی بچووکه‌ و که‌وتۆته‌ به‌ری رۆژئاوای دینی ناوبراو، به‌خاک سپی‌راوه. له‌سه‌ر سێ پارچه‌ به‌ردی مه‌رمه‌ر کورته‌یه‌کی میژووی ژیا‌نی و ئەم چوارینه‌ شیع‌ره‌ی خۆی له‌سه‌ر نووسراوه:

نه‌بوو رۆژی له‌ کوردستان سه‌رۆکی یا خۆ خه‌مخواری

هه‌میشه‌ ئەبێ کوردان به‌لاو ناسۆری لێ باری

ئه‌گه‌ر مرده‌م له‌سه‌ر قه‌برم بنوسن توخوا یاران:

«شه‌هیدی عه‌شقی مه‌یله‌ت بووی، که‌چی نه‌تدی

په‌لاماری»

پاش کۆچی دوا‌یی، به‌شی یه‌که‌م له‌ شیع‌ره‌کانی که‌ ناوی (گولاله‌ی مهربان) بوو له‌ چاپ درایه‌وه، له‌گه‌ڵ به‌شی یه‌که‌می (پاشمه‌رگه‌که‌ی) چاپ کرا... پاشان سه‌رحه‌م شیع‌ره‌کانی له‌کتیبه‌ی کدا به‌ناو دیوانی قانعی، شاعیری چه‌وساوه‌کانی کوردستان، له‌لایه‌ن (بوهران قانعی) هه‌و له‌چاپ دراوه...

په‌ به‌په‌له‌ی شیع‌ره‌کانی روخسار و ناخی ژیا‌ن و باری کۆمه‌لایه‌تی ئەو قۆناغه‌ی تیدا دیاره‌ که‌ تیدا ژباوه‌ و پیا‌ندا رۆشستوووه... ناوه‌رۆکی شیع‌ره‌کانی ئاوینه‌ی

واقیعی تالی ژبانی خوئی و کۆمه‌لی کورده‌واری
 هاوچه‌رخ‌ی خوئی نیشان ده‌دات. (پروانه: دیوانی قانیع،
 شاعیری چه‌وساوه‌کانی کوردستان، کۆکردنه‌وه‌ی بورهان
 قانع، چاپی دووهم ۱۹۹۹)

هه‌روه‌ها که باس کرا، کاتی ژبانی ئەم دوو شاعیره
 له‌یه‌ک سه‌رده‌مدا بووه؛ ئیره‌ج شاعیرتکی بالاده‌ستی
 خوینده‌واری فه‌رمی سه‌ر به‌ کاستی ده‌سه‌لات؛ به‌لام
 قانیع شاعیری نه‌ته‌وه‌یه‌کی بنده‌ست و چه‌وساوه و کۆیله
 و ده‌سپه‌روه‌ده‌ی حوجره‌ی کورده‌واری و فریدراوی ده‌ستی
 ده‌سه‌لات.

شاعیری «دلی دایک» له‌ بنه‌ره‌ترا پارچه‌ هه‌لبه‌ستیکه
 به‌زوانی «ئه‌لمانی» که ئیره‌ج به‌ مه‌به‌ستی به‌شداری
 له‌کیبه‌رکیته‌ ده‌بی له‌ گۆفاری «ئیران شه‌هر» چاپی
 به‌رلین، وه‌ریگێراوه‌ته‌وه‌ سه‌ر زوانی فارسی. ئەم ده‌قه
 نێردراوه‌ بو‌ئه‌و گۆفاره‌ و له‌کیبه‌رکیکه‌دا ئیره‌ج پله‌ی
 یه‌که‌می وه‌ده‌ست هیناوه‌. ئەم ده‌قه شاعیری به‌ شپه‌یه‌ک
 به‌ ده‌سه‌لاتی هونه‌ری و ته‌کنیکی شاعیرانه
 وه‌ریگێراوه‌ته‌وه‌ که بووه‌ته‌ هۆی ناوبانگی شاعیره‌که‌ و
 شاعیره‌که‌ش بووه‌ به‌ رۆژیژی رۆژنامه‌کان و ته‌نانه‌ت
 به‌ده‌نگی (قمر الملوک وزیری) گۆرانیه‌بێژی به‌ناوبانگی
 ئەو ده‌مه‌، خویندراوه‌ سه‌ر سه‌فحه‌ی گرامافۆن و بوو به
 شاکاری ئەده‌بی وه‌خت. ئەم شاعیره‌ ته‌نیا ناوی
 وه‌ریگێرانه، ئەگینا، ئیره‌ج ئەم ده‌قه‌ی دووباره
 به‌شێوازێکی نوێ و داهینانه‌وه‌، خولقاندووه‌ که‌سه‌س
 هه‌ست به‌ تیم (Tem) و فه‌زای وه‌ریگێران ناکات. له‌چاو
 ده‌قه‌ ئه‌لمانییه‌که‌ی ده‌قه‌که‌ی ئیره‌ج، سه‌د قات به‌پێتر و
 هونه‌رمه‌ندتر ئه‌فرێندراوه‌. له‌و ده‌مه‌یدا له‌م ده‌قه‌ به‌ باشی
 له‌لایه‌ن خاوه‌نرایان و ره‌خنه‌گرانه‌وه‌ پیشوازی لی‌کرا.
 (د. یحیی آرین پور) له‌کتیبه‌ی از صبا تا نیما ده‌لی:
 «ئیره‌ج شاعیرتکی به‌ده‌سه‌لات و مه‌زنه‌ و ده‌چیته‌ ریزی
 پیشاهه‌نگانی ساده‌بێژییه‌وه‌»، یان به‌قه‌ولی «سعید
 نفیسی» «ئیره‌ج شیرینترین شاعیری سه‌رده‌مه‌».

ده‌قه‌که‌ی ئیره‌ج:

قلب مادر

داد معشوقه به عاشق پیغام
 که کند مادر تو با من جنگ
 هر کجا بیندم از دور، کند
 چهره پرچین و جبین پرآزنگ

با نگاه غضب آلود زند
 بر دل نازک من تیر خدنگ
 از در خانه مرا طرد کند
 هم چو سنگ از دهن قلماسنگ
 مادر سنگ دلت، تا زنده است
 شهد در کام من و توست شرنگ
 نشوم یک دل و یک رنگ تو را
 تا نسازی دل او از خون رنگ
 گر تو خواهی به وصالم برسی
 باید این ساعت بی خوف و درنگ
 روی و سینه‌ی تنگ اش بدری
 دل برون آری از آن سینه‌ی تنگ
 گرم و خونین به‌منش باز آری
 تا برد ز آینه‌ی قلبم زنگ
 عاشق بی خرد ناهنجار
 نه، بل آن فاسق بی عصمت و ننگ
 حرمت مادری از یاد ببرد
 مست از باده و دیوانه ز بنگ
 رفت و مادر افکند به خاک
 سینه بدرید و دل آورد به چنگ
 قصد سرمزل معشوقه نمود
 دل مادر به کفش چون نارنگ
 از قضا خورد دم در به زمین
 واندکی رنجه شد او را آرنگ
 آن دل گرم که جان داشت هنوز
 افتاد از کف آن بی فرهنگ
 از زمین باز چو برخاست، نمود
 پی برداشتن دل، آهنگ
 دید کز آن دل آغشته به خون
 آید آهسته برون این آهنگ:
 «آه دست پسرم یافت خراش!
 وای پای پسرم خورد به سنگ!»
 (دیوان ایرج، به اهتمام د. محمد جعفر محجوب،
 چاپ....)

ده‌قه‌که‌ی قانیع:

دلی دایک
 جارتیکیان لایتک سه‌رگرمو مغروور
 له‌ناو یارانا به‌نه‌زان، مه‌شه‌وور

ئەيدا له داىكى هەتا ئەيتوانى
 وتارى باوكى بەهيچ ئەزانى
 دلى چوو سەر دراوسى مالى
 ژنىكى زۆر زان خۆش خەت و خالى
 ئىشارە بە چاو پىكەنەن بە دەم
 بە بينيانا چوو، لە زۆر و لەكەم
 گا شەرە چەپۆك، گا پال پىتوھنان
 هەتاكو ئىشيان لە ئىش ترازان
 داىكى لاوەكە بەم ئىشەى زانى
 كەوتە تەدبىرى زۆر بە ئاسانى
 وتى خوشكەكەم مەيىت بۆ مالم
 خراپمان مەكە و مەشكىنە مالم
 ئەم كۆرەى منە سەرسەرى مەكە
 لەژىنى دونيا بىتەرى مەكە
 ژنى دراوسى كەزانى واىە
 تەركى مالى كرد نەهات بۆ كايە
 لەپاش يەك دوو رۆژ، كۆرە هىلاك بوو
 بۆ نەهاتنى يار تەواو خەمناك بوو
 شەوتىك لە شەوان زۆر بە پەنھانى
 چوو بۆ لاى دۆسە هيچ كەس نەيزانى
 وتى گيانەكەم بۆ تەركت كردم
 بەچاوت قەسەم ئەوا من مردم
 ولامى داوھ مەعشوقەى عەيار
 وتى خۆشەويست، بۆ من برىندار
 داىكت زانىويە، ئابرووى بردم
 نازانى پىرئى كەچى پىتكردم؟
 تازە من و تۆ بۆ يەكتر ناپىن
 هەتاكو مردن بۆ لاى يەك ناچىن
 كۆر هاتە وتار: ئامان سەد ئامان
 لىم زویر نەبى دەستم بە دامان
 توچى ئەفەر موويت سەرم لە رۆتە
 پەردەى دلەكەم، خاكى ژىر پىتە
 وتى ئەتەوى بىم بەمىوانت؟
 (دەسكەمە ملت، بىتمە سەر پانت؟)
 داىكت زگ بدرە و دلى دەرىنە
 مەدخە بەيانى ئەمشەو بۆم پىنە!
 منىش ئەو ساتە وەكو جارنم
 هەرچى بلتتى پىتم، بەندە فەرمانم
 كۆر بە نەزانى راپكردۆ بۆ مال

زگ داىكى درى سا بە هەر ئەحوال
 دلى دەرھىناو خستىيە سەر دەستى
 بردى بۆ يارى، دوو دىدە مەستى!
 هەندە پەلەى كرد كۆرى مل قەوى
 پىتى هەلخلىسكاو كەوتە سەرزەوى
 بەزوانى حال دل هاتە زمان:
 «وتى ئەى رۆلە ئامان سەد ئامان!
 هۆشت بى دەخىل، برىندار نەبى
 لە نەخۆشخانە زارو خوار نەبى
 قەزات لەگيانم لەسەر خۆ پرۆ
 ئىشت بى نەگا، بىم كەى رەنجەرۆ
 هەرکەس بزانتى كە داىك كامە؟
 هەتاكو مردن چەشنى خولامە
 چاو بقونجىتە لەنان و ئاوت
 پەرۆ گوو شورىن بىنە پىش چاوت
 ئەم جار ئەزانى كە داىك چىيە
 بۆ تۆزى ئىشت ئارامى نىيە».

(ديوانى قانىع، شاعىرى چەوساوەكانى كوردستان،
 كۆكردەنەوى: بورهان قانىع، چاپى دووم ۱۹۹۹)

بەراورد كارى

فاكتە فېكرى - ئەدەبى - زوانىيەكانى

ئەم دوو دەقە

ئەلف: يەكئىك لەو خالە هاوبەشانەى كە ژىر خانى ئەم
 دوو دەقە پىكەوھ گرى دەدات؛ پووكردى رەخنەگرانەى
 گلىرگەيە. قانىع بەهۆى ئاشنايەتى لەگەل ژانى گەلەكەى
 و ژيانى ناھەموارى خۆى و چىژ و ھەست بەناپەرەبەرى لە
 سىستىمىك كە چەوساندنەوھ و كۆبلايەتى و تواندنەوھ
 يەكئىك لە پەرسىپەكانى بوو: بۆيە ھونەرەكەى بۆتە
 زمانحالى ئەم دياردە كۆمەلايەتییە؛ ھەرواش لەمىژووى
 ئەدەبى كوردیدا ئەم شاعىرە بەشاعىرى چەوساوەكانى
 كوردستان ناسراوھ.

«مەريوان و رىا قانىع» لە بارەى پووكردى گلىرگەيى
 وەسىيەتەكانى ئەم شاعىرە پىتى واىە: «لەپشتى ھەر
 وەسىيەتەكدا ھەولدانىك ئامادەيە كە دەخوازىت
 قورسايىيەكى ئەخلاقى و رەمزى گەورە بەو دىد و
 تىگەيشتنە تايبەتە بدات كە كەسى وەسىيەتەكەر بۆ دنيا و
 ژيان و ئايندە ھەيەتى. لە وەسىيەتدا ئىنسان
 تىگەيشتنەكانى خۆى و ئارەزووكانى دەكاتە كۆمەلەك

داواکاری و ده‌بداته دست نه‌وه‌کانی دیکه». (سه‌رده‌می رهنه، ژ: ۴، ۲۰۰۶). قانیه به‌و دیده تاییه‌تیبیه‌وه که بۆ به‌ختیاری گه‌له‌که‌ی هه‌ببوه به راستی هه‌ستی به ده‌روه‌ستیییه‌کی مه‌زن و قورس و قوول کردووه، به چه‌شنیک نامانجه‌کانی له قالبی وه‌سیه‌تدا بگه‌یه‌نیتته نه‌وه‌کانی داهاتوو، تاراده‌ی خو‌شه‌ویستی خو‌ی به‌رانبه‌ر به نه‌ته‌وه‌که‌ی رابگه‌یه‌نی. قانیه شاعیریکی نه‌ته‌وه‌په‌رست بووه و هه‌ستی به ناته‌بایی نه‌و مپژوووه کردووه که ده‌سه‌لات‌چییان به‌کگراوه‌نده‌که‌یان گه‌لاله‌رپژ کردبوو. (به‌ختیار عه‌لی) له‌م پتوه‌ندییه‌دا ده‌لی: «قانیه له‌و نووسه‌رانه‌یه که پتوه‌ندی به‌و ناوکۆبیه مپژوووه‌ی خو‌یه‌وه، پتوه‌ندییه‌کی ته‌بایی و هاوجوو‌تیبیه، نازاره‌کانی قانیه نازاره‌کانی مۆزالیستیکه که بۆ وینه‌یه‌کی ئیدئالی نه‌ته‌وه ده‌گه‌ریت و کو‌ی هه‌وله‌کانی بۆ نه‌وه‌یه نه‌و نرخه نه‌خلاقیان له هه‌موو فه‌ردیک و هه‌موو کو‌مه‌لگه‌ بپینیتته‌وه». (سه‌رده‌می رهنه، ژ: ۲: ۲۰۰۵)

له‌هه‌مبه‌ر نه‌م ده‌روه‌ستیییه سۆسیاییه‌ی قانیه، ئیره‌ج میرزاش رهنه‌گه‌ریتی کو‌مه‌لایه‌تی بووه؛ له ده‌قه شیعرییه‌کانیدا نه‌م دیارده‌یه به باشی رهنگی داوه‌ته‌وه. له بواری کو‌مه‌لایه‌تیدا، نه‌و هه‌لسوکه‌وتانه که له‌گه‌ل نۆرمه سۆسیاییه‌کاندا کو‌ک نه‌بایه‌تن و پیتی جوان و ئیدئالی نه‌بوایه‌ن به زمانی تارۆز و ته‌نز و گالته‌جاری ناماژیه‌ی پیده‌کردن. هه‌رچه‌ند له گه‌لاله‌رپژکردنی کیشه‌کانی گلپه‌رگه، خاوه‌ن دیدیکی قوول و په‌یلوایه‌کی تو‌کمه نه‌بووه، به‌لام سه‌ره‌رای نه‌مانه نه‌و کیشه‌نا هه‌موار و ئاسته‌نگه‌ دزیو و ناحه‌زانه‌ی که له کو‌مه‌لگه‌ی داریبوی نه‌و ده‌مه‌ی ئی‌راندا هه‌بووه له قاوغی واژه و ده‌سته‌واژه‌گه‌لیکی گالته‌جاری و ته‌نزنامیز به زمانیکی نانۆرمال و ناحه‌ز له شیوه‌ی نه‌زم و هۆنراوه‌ده‌ریبوی، که نه‌م شیوه‌ده‌ریبینه نه‌وه‌نده نائاسایی ناکرێ به شیوه‌ی راسته‌وخۆ به‌یان کرین. به قه‌ولی نادر نادرپور «زۆریه‌ی شیعره‌کانی ئیره‌ج، ده‌بی په‌ناوه‌کی بخویندرتینه‌وه، چونکه به ئاسایی نالوی له باره‌یانوه نه‌خافتن بکریت». (یوسفی د. غلامحسین، چشمه‌روشن، ل: ۳۶۲).

ب: خالیکی تری هاویه‌شی «ئیره‌ج و قانیه» چۆنیه‌تی سه‌رخانی زمانی نه‌ده‌ببیه‌که له‌م دوو ده‌قه‌دایه. به خویندنه‌وه‌ی به‌راوردکاری شیعری «دلی دایک» بۆمان ده‌رده‌که‌وی که زمانی نه‌ده‌بی هه‌ر دوو شاعیر: گیرا، کاره‌خش، ساکار و وه‌رگرتیه‌یه له واژه و ده‌سته‌واژه و

لیکدراوه له‌خه‌رمانی زوانی «گوتاری شه‌قامی گلپه‌رگه» و نه‌و توپژه که له‌گه‌لیاندا هه‌لسوکه‌وتی ژبانیان کردووه: «مادر تو با من جنگ کند، چهره پر چین و جبین پر آهنگ، دل نازک من، به وصالم برسی، دم در، از در خانه، سینه‌ی تنگ، نسازی دل او از خون رنگ، این ساعت، به زمین خورد، آه، به سنگ خورد، ای، و...»

یان له زاری قانیه: «لاوی سه‌رگه‌رمو مه‌غرور، نه‌یدا له دایکی هه‌تا نه‌یتوانی، دلی چوو هه‌ر دراوسێ مالتی، ئیشاره به چاو، شه‌ره چه‌پۆک، پال پتوه‌نان، سه‌ره‌سه‌ری مه‌که، نه‌هات بۆ کایه، پی‌ری که‌چی پی‌کردم، سه‌رم له ریتته، په‌رده‌ی دله‌که‌م خاکی ژیر پیتته، ده‌س که‌مه‌ملت، بيمه سه‌ر رانت، کار له‌کار ترازا، زگ درین، پیتی هه‌لخلیسکا، نه‌ی رۆله ئامان سه‌د ئامان، په‌رۆ گوو شوین و...».

نه‌مانه پاژتیک له‌و واژه و ده‌سته‌واژه و لیکدراوه و وینه‌ساکار و جه‌ماوه‌ریانه‌ن که نه‌م دوو شاعیره له‌م دوو ده‌قه‌دا به‌کاربان بردووه. نه‌لته‌ت به‌نسبه‌تی ئیره‌ج، قانیه له‌گه‌ل ساکاری زوانی ئاسایی گلپه‌رگه راهاتوو‌تره.

«فیلیام فۆردز فۆرس» له‌پیشه‌کی ده‌قه به‌پیتزه‌که‌ی خو‌یدا (گۆرانییه لیریکییه‌کان، Lirical) قایل به‌جیاوازی نیوان «زوانی په‌خشان و هۆنراوه و شیعر» نه‌بوو. پیتی وابوو گوتاری راسته‌کی شاعیرانه یانی هه‌مان نۆرمی س‌روش‌تی (Natural) به‌یان؛ پی‌چه‌وانه‌که‌شی یانی قایل بوون به جیاوازی نه‌و سنی چه‌مکه، که نه‌مه یانی خو‌لقاندنی دیارده‌یه‌کی دسکرد و نا س‌روش‌تی (Artificial) له پی‌که‌هاته‌ی زواندا، به‌لام «کالریج» له به‌ره‌مه‌به‌ناوبانگه‌که‌ی به‌ناو سیره‌ی نه‌ده‌بی (Biographia-Literaria) پیتی وابوو «زوانی شیعر له بواری رۆح و مه‌به‌ست له‌گه‌ل زوانی گوتاری شه‌قام ده‌بی جیاوازی بی و جه‌ختی ده‌کرده سه‌ر تو‌کمه‌یی نه‌م رووکرده نه‌ده‌بی-زوانیییه». (چشمه‌روشن، د. غولامحسین یوسفی).

له‌نیو نه‌ده‌ب و شیعی ناوانگارد و پیتشه‌وتووی ئیستاش، رووکردی زوانی گوتاری له رۆژئاوا و رۆژه‌لات سه‌ری هه‌لداوه؛ نه‌ویش پشت به‌سته‌نه به‌سامانی فۆلکلۆرتیکی نه‌ته‌وه‌کان و باری هه‌سته‌کی نه‌ته‌وه‌یی و رووکردی جه‌ماوه‌ری شه‌قام؛ له نه‌ده‌بی پۆست مۆدیرنی فارسیدا برتیک له شاعیران به‌م په‌یلوا

ته‌کنیک‌یکیه ده‌لین «شیعری حه‌رفی». «پپیان وایه توتالیته‌ی زوانی و ده‌سه‌لاتخواز، زوانی سولته‌یه. ئامازه‌ی نمونه له ئه‌ده‌بی کلاسیکی فارسیدا، ده‌قه په‌خشانییه‌کانی بنووسه (مونشی) ده‌ربارییه‌کانه له‌سه‌ده‌کانی حه‌وت و هه‌شتی و.. کۆچی مانگیدا، ته‌نانه‌ت له په‌یلوای (بۆچوون) ئه‌م شاعیره‌ پۆست مۆدیرانه‌دا؛ زوانی شیعری (شاملوو)ش زوانیکی نوخبه و ده‌سه‌لاتخواز و لادهر و جیاوازه له زوانی ساکار و جه‌ماوه‌ری نیما‌یۆشیج. ده‌لین: زوانی شیعری (شاملوو) زوانیکی چریکی و ماجه‌راجو و دا‌پراوه له‌ژیانی شه‌قام و گلێرگه، یانی بێ به‌ش له خه‌رمانه‌ی شیعری گوته و ئاخافتنی جه‌ماوه‌ر». (گۆفاری فرهنگ توسعه، ژ. ۳۷/۳۸، ۱۳۷۷، شعر حرفی، مسعود احمدی). ئه‌لبه‌ت ئه‌م په‌یلوایه له‌باره‌ی (شاملوو) جینگای سه‌رنج و تیپرامانه؛ به‌رای من شاعیریک که هونه‌ره‌که‌ی ئه‌وه‌نده له پێژهای به‌رزدا پۆچۆته نیو زه‌ینی جه‌ماوه‌ره‌که‌ی؛ ئیتر که‌ی ده‌بی به‌ شاعیریکی نوخبه‌ی تۆتالیته‌ی زوانی و ده‌سه‌لاتخواز و لادهر له نۆرمه خه‌لکییه‌کانی بزاین. داهینانی روکردی ساکاری زوانی گوتاری بۆ شاعیران به‌و مانا نییه ئیتر ئه‌و ده‌قه قوتار کرێ له هه‌ر چه‌شنه هه‌ناسه و جه‌وه‌هر و فاکته ئیستیتیکیه‌کان. به‌قه‌ولی (سه‌ید عه‌لی سالحی) شاعیری هاوچه‌رخ‌ی فارسی: «شعیر له عه‌ینی فره‌ سانایی و روکردی شه‌قامیدا ده‌بی فره‌ دژوار و ته‌کنیکیش بێ؛ ئه‌لبه‌ت نه به‌ هۆی فره‌ دژواری بێ وزه و ساویلکانه بنوینێ؛ پێگا روون و ئاشکرایه؛ لار و گێپ کردن و قه‌مچ و پێچکردنی واژه‌کان... بۆ؟ بپێکی گچک له جیی ده‌عه‌وت به‌ حزووری داهینانه له میتافیزیکای زوان، ته‌نیا ده‌ست ئه‌که‌ن به‌ له‌توپارکردنی فیزیکی زوان». (گۆفاری نامه، تایبه‌ت به‌ شیعری ئیستای ئیران، پووشپه‌ری ۱۳۸۵). «تی ئیس ئیلیه‌ت» له‌ درامه هۆنراوه‌یه‌کانی خۆیدا «به‌ ئه‌نقه‌ست ئاستی شپواز و ئه‌دگاری هونه‌ری خۆی ده‌گۆرێ و له میتۆدی فه‌رمی شیعیر و هونه‌ر دووری ده‌نوینێ و روو ده‌کاته زوانی گشتی و شه‌قامی؛ تا له‌م هه‌یله گشتیه‌دا بگاته چه‌شنیکی تایبه‌تی له داهینانی شیعری و کاردانه‌وه‌ی ئه‌وتۆ له گوته‌کانیدا دانێ». (چشمه روشن، د. غولامحسین یوسفی) به‌ پروای من ئه‌م کاره ئه‌گه‌رچی به‌ پراوله‌ت سانایه و هه‌ندیک وا بیره‌ده‌که‌نه‌وه هه‌ر که‌س گروگالێکی کرد، ده‌توانی له‌م شپوازه‌ که‌لک

وه‌رگرت و ببه‌ته شاعیریکی راسته‌قینه و مه‌زن. ئه‌م ته‌کنیکه ته‌نیا له شاعیرانیکه‌وه هه‌لده‌ستی که له چیژیکی ته‌واو به‌هه‌مه‌ند بن و له‌ناو گلێرگه‌دا ژباين و زوانی خه‌لکیان مشتومال کردبێ؛ به‌ده‌سه‌لاتی هونه‌ری و ئیستیتیکی ئه‌و ماده‌ خاوانه‌یان وه‌ک خودئاگا وه‌رگرتبێ و له میکانیزمی خه‌لاق و ناخودئاگادا به‌ پڕۆسه‌ی داهینان، کردبیتیانه‌ مایه‌ی شیعری و له‌ دایک بوونی واقعی تیکست.

پ: مۆسیقای ده‌ره‌کی (کیش)ی ده‌قه‌که‌ی ئیره‌ج له‌سه‌ر ته‌فعیله‌ی عه‌ره‌بی (په‌مه‌لی شه‌شی مه‌خبوونی مه‌حزوف) چێ کراره؛ که‌چی پارچه هه‌له‌سته‌که‌ی قانیع له‌سه‌ر شپوازی برگه‌یی خۆمالییه (۵+۵) که کیشیکی کورده‌واریه‌یه و سه‌ر به‌ ره‌وتی مۆسیقای «کرکه» قوتابخانه‌ی گۆرانه.

ت: فۆرمی دارشتنی ئیره‌ج، قه‌عه‌ی عه‌ره‌بییه، مۆسیقای پاله‌کی (قافیه، سه‌روا) ته‌نیا له‌ دیره‌کانی دووه‌مدا جوت کران؛ هه‌ر به‌م بۆنه‌وه زه‌ینی شاعیر وه‌ک پێش زمینه‌ قۆرخکراوه و گوشراوه و ده‌سه‌لاتی ویراژدانی لێ ستاندراره و نه‌یتوانیوه به‌ باشی فره‌ ده‌نگی و فره‌ زوانی بنوینێ؛ به‌لام فۆرمی ده‌قه‌که‌ی قانیع (مه‌سنه‌وی)یه و ئه‌م فۆرمه‌ش، فۆرمیکی په‌سه‌نی کوردیه‌یه و تایبه‌ته به‌ گێرانه‌وه و توخمی چیرۆک و به‌سته‌ینه‌یه‌ک بۆ ره‌وايه‌ت و فره‌ ده‌نگی و فره‌ وینه‌یی؛ بۆیه قانیع ده‌ست و بال بازر تر بووه له‌م شیعره‌دا و هه‌ندی مه‌دلۆولی تری پێوه لکاوه و له‌ ئاستی ده‌قیکی وه‌رگێراو ترازوه و جلوپه‌رگی کوردی پێدراوه.

سه‌رچاوه‌کان:

- (۱) چشمه روشن، د. غولامحسین یوسفی.
- (۲) دیوانی قانع، شاعیری چه‌وساوه‌کانی کوردستان، کۆکردنه‌وه‌ی بورهان قانع، ۱۹۹۹.
- (۳) دیوان ایرج میرزا، به‌ اهتمام دکتر محمد جعفر محجوب، چاپ چهارم ۲۵۳۵.
- (۴) از صبا تا نیما، د. یحیی ارین پور، جلد دوم، تهران ۲۵۳۵.
- (۵) گۆفاری زییاری، سالی یه‌که‌م، ژماره ۲، ۱۳۷۷.
- (۶) گۆفاری نامه، تایبه‌ت به‌ شیعری هاوچه‌رخ‌ی فارسی ۱۳۸۵.
- (۷) گۆفاری فرهنگ توسعه، ژماره ۳۷/۳۸، ۱۳۷۷.
- (۸) سه‌رده‌می په‌خته، ژماره: ۲ و ۴.

